

УДК 94(100) “04/14”

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.32.2026.363273>

В. О. ОРЕХОВСЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, професор кафедри харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету (Україна, Чернівці)

e-mail: vadimorehovskij733@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8037-3135>

ПАЛОМНИЦТВО ЯК ВИД ПОДОРОЖІ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (V–XV СТОЛІТТЯ)

Анотація

Метою статті є висвітлення феномену паломництва як одного з основних видів подорожей епохи Середньовіччя. **Методологія.** У процесі дослідження було обрано шлях домінування принципів і методів пізнання, вибір яких визначався підходами до розкриття теми, поставленими завданнями та специфікою джерел. Було використано принципи історизму та об'єктивності через використання порівняльно-історичного, ретроспективного, історико-хронологічного методів та методу цілісності джерела. В рамках вивчення характеру та мети подорожей вірян до святих місць використані загальнонаукові методи дослідження – індукція та дедукція. Біографічний метод дозволив дослідити головні особливості руху прочан через призму особистого досвіду його учасників. **Наукова новизна.** Висвітлено головні причини європейського паломництва в епоху Середньовіччя та процес підготовки мандрівників до прощі; охарактеризовано основні напрямки руху європейських прочан; визначено головні об'єкти паломництва доби Середньовіччя. Доведено, що починаючи з XIV ст. паломництва поступово все більше втрачають ознаки акту глибокого внутрішнього релігійного обов'язку, перетворюючись на «зовнішній атрибут» аристократичного благочестя. **Результати дослідження.** В умовах сьогодення, коли паломницький рух є не просто одним з видів подорожі, але і ресурсом, що сприяє відновленню фізичних і духовних сил індивіда, його внутрішньому саморозвитку, досвід минулого не втратив як свого пізнавального, так і практичного значення. Запорукою подальшого прогресу людства є не тільки розвиток науки, технологій, освіти але і глибока духовна трансформація кожної особистості, пошук власного «Я». Для населення сучасної України, що переживає жахи війни це, можливо, один з шляхів психологічного відновлення та розвитку стійкості. І в цьому сенсі, дослідження феномену «подорожей за благодаттю» може бути важливим для пошуку шляхів ефективної соціальної політики у майбутньому.

Ключові слова: паломництво, прощі, релігійний туризм, Середньовіччя, Церква, «Свята Земля», християнські реліквії.

V. O. OREHOWSKIYI

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of Food
Technology, Hotel, Restaurant and Tourism Services, Chernivtsi Trade and Economic
Institute, State Trade and Economic University (Ukraine, Chernivtsi)

e-mail: vadimorehovskij733@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8037-3135>

PILGRIMAGE AS A TYPE OF TRAVEL THE MIDDLE AGES (V–XV CENTURIES)

Abstract

The purpose of the study is highlighting the phenomenon of pilgrimage as one of the main types of travel in the Middle Ages. **Methodology.** In the process of research, the path of dominance of the

principles and methods of cognition was chosen, the choice of which was determined by approaches to the disclosure of the topic, assigned tasks and the specifics of the sources. The principles of historicism and objectivity were used through the use of comparative-historical, retrospective, historical-chronological and source integrity methods. As part of studying the nature and purpose of believers' travels to holy places, general scientific research methods – such as induction and deduction are used. The biographical method made it possible to investigate the main features of the movement of pilgrims through the prism of the personal experience of its participants. **Scientific novelty.** The main reasons for European pilgrimage in the Middle Ages and the process of preparing travelers for pilgrimage are highlighted; to characterize the main directions of movement of European pilgrims; the main objects of pilgrimage of the Middle Ages are identified. It has been proven that starting from the 14th century, religious pilgrimages gradually increasingly lose the signs of an act of deep inner religious duty, turning into an «external attribute» of aristocratic piety. **Research results.** In today's conditions, when the pilgrimage movement is not just one type of journey, but also a resource that contributes to the restoration of the individual's physical and spiritual forces, his inner self-development, the experience of the past has not lost both its cognitive and practical significance. The key to the further progress of mankind is not only the development of science, technology, and education but also a deep spiritual transformation of each individual, the search for one's own «Ya». For the population of modern Ukraine, experiencing the horrors of war, this is perhaps one way of psychological recovery and development of stability. And in this sense, the study of the phenomenon of «grace travel» can be important for finding ways to effectively social policy in the future.

Key words: pilgrimage, religious tourism, Middle Ages, Church, «Holy Land», Christian relics.

Вступ. Середні віки – важлива віха в історії людства. За тисячу років, що минули від падіння Риму до епохи Відродження сформувалася сучасна європейська цивілізація з усіма, притаманними для неї особливостями.

В той же час світ Середньовіччя є, перед усім, світом релігійним. Бог був всюди. Ним було просякнуте життя володарів і селян, лицарів і ремісників, ченців і торговців. Головним сенсом життя, на думку середньовічних мислителів, вважалося спасіння душі. Справу духовного рятунку неможливо було здійснити без подорожі до місць, що мали сакральне значення для християн.

Практика паломництва почалась ще з I ст. н.е., а у II ст. бере свій початок поклоніння мощам святих. Через два століття західні паломники прокладають «релігійні маршрути» до Палестини, Сирії та Єгипту. Головною у цій «тріаді» вважалася Палестина («Свята Земля») через її зв'язок із земним життям Ісуса. Проте, лише доба Середньовіччя стала для паломництва своєрідним «золотим періодом». Європейський простір лише формувався. Тут все перебувало у безупинному «броунівському русі». В межах цих хаотичних, невпорядкованих змін релігійне паломництво було однією з суттєвіших складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія Європейської середньовічної цивілізації надзвичайно велика. У чисельних наукових працях висвітлюються різні сторони життя людства цієї доби. В той же час, фундаментальних робіт, що торкаються такого явища як паломництво, не так вже і багато.

Серед значимих робіт останніх років можна навести монографію британського історика-медієвіста Е. Бейла «Путівник по Середньовіччю: світ очима середньовіччя» (Vale, 2024). У якості джерел автор використовує середньовічні путівники та звіти мандрівників. За словами дослідника, це дало йому можливість «... подорожувати середньовічним світом, спостерігаючи за цінностями, задоволеннями, страхами та бажаннями, закоріненими в подорожах» (Vale, 2024, p.10). Цікавими є роботи польських дослідників Є.Стшельчика (2007), Л. Войцеховського (2007), Я. Танецького (2015), А. Мітковської (2018), П.Годлевського & Д. Скальського & Р. Мручика (2021).

У сучасній українській історіографії про середньовічне паломництво згадується нечасто. Це, як правило, підручники з історії туризму (Абрамов, В. & Тонкокур, М. (2010);

Заячук, О. & Брик, С. (2022); Лиман, С., Парфіненко, А., & Посохов, С. (2018); Устименко, Л., & Афанасьєв І. (2023), де матеріал подається достатньо стисло і лаконічно. В останні роки інтерес до цієї проблеми зростає. Свідченням цього є публікації Н. Белоусової & О. Безносюк (2021), П. Сем'янчука (2022), Д. Тканко (2010) та інших.

Метою статті є висвітлення історичних віх та основних напрямків середньовічного християнського паломництва (V – XV ст.).

Для досягнення мети передбачено розв'язати такі **завдання**: визначити головні причини паломництва у зазначену добу; охарактеризувати основні напрямки «подорожей за благодаттю» європейських паломників; визначити головні релігійно-паломницькі осередки Середньовіччя; прослідкувати еволюцію розвитку релігійного туризму у V – XV ст.; навести причини «згасання» традиційної «духовної прощі».

Методи та методологія проведення дослідження. Методологічною основою дослідження обрані принципи системності (розглядати кожну соціальну групу, простежити внутрішні і зовнішні зв'язки), об'єктивності (можливість критично осмислити окремі упереджені положення), історизму (простежити історію середньовічного європейського паломництва), комплексності (дослідити й проаналізувати різні об'єктивні й суб'єктивні фактори, які впливали на становлення та розвиток цього виду подорожей). Для їх реалізації використані проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, структурно-логічний і системний методи. Дослідницький інструментарій включає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Із загальнонаукових методів найбільш вживані – дедуктивний, індуктивний, аналізу і синтезу, моделювання.

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. Світ доби Середньовіччя був світом релігійним. У новому «Orbis christianus», що повстав після Великого переселення народів, церква стала найважливішим елементом суспільства. Це навіть дало підставу американському історичному Роберту С. Лопесу стверджувати, що «церкви пожирали міста» (Samsonowicz, 2010, p. 12). «З'являється нова характерна ознака середньовіччя: каста священиків, яка підпорядкувала державу своєму впливові». Латина стає мовою вчених і залишається такою впродовж усього середньовіччя» – зазначає німецький історик літератури Ернст Роберт Курціус (Курціус, 2007, с. 35).

Нова доба породжувала і нових індивідів. Фактично, людина Середньовіччя вважала себе *Homo Viator* (тією, хто подорожує). «Екзистенційна дорога» розпочиналась із народженням, її метою було пережити роки земного життя (а їх було не так вже і багато), перш ніж приєднатися до Бога. Це було вчення Церкви, що не залишало сумнівів про тимчасовий характер людського буття. «Стан людини був безпосередньо та онтологічно станом паломника. І їхнє життя було паломництвом» (Lopes, 2020, p. 63).

Ідея та популярність паломництва (прощі) були пов'язані з вірою у неповторність «святих місць» та їх винятковий зв'язок зі «священним». Перебування поблизу місця, освяченого Святим Письмом, особливо такого, що пов'язане з життям та діяльністю Ісуса Христа, Пресвятої Діви Марії, апостолів та учнів, мучеників та сповідників, патріархів та пророків було, на думку звичайного вірянина, майже гарантією отримання благодаті (Белоусова & Безносюк, 2021, с. 21).

Для середньовічних мандрівників підготовка до прощі не обмежувалась тільки збиранням необхідних речей для подорожі. Важливим було вирішення ряду наступних питань: 1. Отримати дозволи на подорож (від чоловіка або дружини, священика, «свого» правителя, а також письмовий документ, що мав забезпечувати безпечний проїзд через землі «чужих» володарів). Людей без таких довідок часто вважали втікачами, волоцюгами або жебраками; 2. Впорядкувати свої справи (скласти, про всяк випадок, заповіт). Складання заповіту перед виїздом на паломництво

було поширеною практикою, що впливало не лише зі страху перед небезпеками чи хворобами, що чекали на майбутніх паломників, але й вважалося необхідною умовою для отримання згоди монастирської чи муніципальної влади на подорож. Така згода додатково гарантувала правовий захист рухомого та нерухомого майна, залишеного паломником під час подорожі до святих місць; 3. Впорядкувати свої фінанси для подорожі. Вартість паломництва в Середньовіччі була досить високою. Звичайно, теоретично (суходолом), таку подорож можна було здійснити навіть без грошей, лише просячи милостиню у вірних під час паломництва та користуючись безкоштовними притулками, призначеними для мандрівників. Однак найбільш злиденні здійснювали такі подорожі не часто, оскільки нерідко це означало ночівлю на вулицях міст, утримання себе жебрацтвом або навіть проституцією. На практиці, значна кількість паломників забезпечувала собі певні фінансові кошти перед прощеною, а іноді, особливо коли учасники походили з «соціальних верхів», на паломництва виділялися навіть великі суми грошей (Bale, 2024, p. 39; Tandecki, 2015, p. 260, 262).

Багато мандрівників брали з собою письмовий путівник. Він включав деякі маршрути до ключових місць із зазначенням відстаней між ними. Крім того, він міг містити поради щодо того, де можна побачити найвідоміші реліквії, а також розповіді та малюнки цікавинок, які не можна пропустити (Bale, 2024, p. 39).

Одним із найдавніших ідентифікованих туристичних путівників вважається «Кодекс Калікста» (бл. 1138–1145). Він являє собою антологію порад для паломників до Сантьяго-де-Компостела: які реліквії слід відвідати паломнику, де знайти прісну воду, як уникнути ос та гедзів, як правильно молитися у святилищах. Письмові туристичні путівники добре зарекомендували себе в Європі приблизно до 1200 року, а оскільки паломництво набуло значного поширення, приблизно з 1350 року цей жанр «...став домінуючим способом писати про допитливе «я» (там само, p. 9).

Паломницькі рухи у досліджуємий період можна поділити на два види: місцеві або регіональні прощі (обмежені сусідніми містами з деякими культовими об'єктами); набагато ширші («великі») прощі, що поширювалися територіально навіть за межі Європи (*peregrinatio maior*) (Tandecki, 2015, p. 259).

Найважливішими та універсальними місцями середньовічного паломництва (*peregrinatio maior*) у західному християнстві були: Свята Земля (з Єрусалимом як духовним центром), Рим та святилище Святого Якова Великого (Сантьяго-де-Компостела, Іспанія). Хоча згадані місця були об'єктом вшанування протягом багатьох століть, вважається, що в Середньовіччі паломництва до Риму досягли особливої популярності у X столітті, до Святої Землі – у XI столітті, а до Компостели – у XII столітті (Classen, 2018, p. 286; Strzelczyk, 2007, p. 35).

Значна частина паломників відвідували такі європейські міста як, Тур, Пуать'є, Лімож, Тулуза, Реймс (Франція), Кентербері (Англія), Ассізі, Лорето (Італія), Альттеттінг, Кельн (Німеччина). Великою популярністю у прочан користувалися мощі архієпископа Миколая Чудотворця (Миколая Мірлікійського) (IV ст.), учасника першого Вселенського Собору, пізніше канонізованого церквою (Абрамов & Тонкокур, 2010, с.27; Strzelczyk, 2007, p. 36).

Важливим центром культу реліквії Хреста в ранньому Середньовіччі було німецьке місто Аахен, резиденція імператора Карла Великого. У 799 році останній отримав частинку Древа Хреста від Єрусалимського патріарха та помістив її, разом з іншими реліквіями зі Святої Землі, у палацовій каплиці в Аахені. Цей фрагмент, ймовірно, був розділений за життя імператора, а також після його смерті (у 814 році). Окремі фрагменти були розміщені в таких містах, як Орлеан та Сен-Дені поблизу Парижа (Wojciechowski, 2007, p. 50).

Не могли оминати паломники і бенедиктинського абатства Мон-Сен-Мішель (Франція). Заснований на крихітному скелястому припливному острові на південному заході Нормандії, монастир височіє над навколишніми районами та з'єднаний з материком вузькою дамбою довжиною понад 1 км. Витоки монастиря сягають VIII ст. В XI ст. він розширився, до містечка, що нараховувало десяток будинків. У Середньовіччі абатство було пов'язане з важливими європейськими паломницькими шляхами, що вели із Заходу до Риму та Єрусалиму. Також це місце було (і є) частиною так званої лінії святилищ, присвячених Святому Михаїлу Архангелу, що проходить прямо від Ірландії, через Англію, Францію та Італію (Mitkowska, 2018, p. 678).

Про масштаби прощі свідчить той факт, що в Середньовіччі кількість паломників, які відвідували Сантьяго-де-Компостелу, оцінювалася від 200 до 500 тис. щорічно, тоді як швейцарське місто Айнзідельн – 130 тис. (1466). У Римі в 1450 році, за повідомленнями, щодня було 40 тис. паломників, а в Аахені в 1496 році – в деякі дні – нараховували до 42 тис. осіб (хоча ці цифри можуть бути і суттєво перебільшені) (Tandecki, 2015, p. 260).

Паломники, які подорожували до відомих християнських святинь, зупинялися в церквах та монастирях. Згідно з едиктом, виданим Карлом Великим, монастирі були зобов'язані утримувати спеціальні будинки для прочан – госпіції. Ці заклади, окрім надання мандрівникам місця для ночівлі, годували, лікували (у разі потреби) прочан, а також здійснювали дрібні побутові послуги. Найбільшого поширення госпіції набули на території теперішньої Швейцарії, де упродовж століть укорінилися і отримали розвиток найдавніші готельні традиції (Сем'янчук, 2022, с. 3).

Папа Боніфачій VIII (1294–1303) наказав монастирям не лише гідно приймати подорожуючих паломників, погрожуючи відлученням від церкви будь-кого, хто на них нападе, але й наказав їм підтримувати дороги в належному стані, будувати нові стежки та річкові переправи (Gostomski, & Nowosielski, 2019, p. 17).

У добу Середньовіччя подорожі (навіть недалеко) потребували від мандрівників неабияких зусиль та витривалості. «Вони часто страждали від незручностей ..., голоду та спраги, терпіли холод і спеку, злобу перевізників, нечесність провідників та обман власників готелів» (Godlewski, Skalski, & Mruczyk, 2021, p. 196). Небезпека становила невід'ємну складову повсякденного життя у дорозі. Крадіжки та пограбування були досить поширеними на європейських шляхах. У прочан, зазвичай, відбирали невеликі суми грошей, якщо їх не було – не гребували і їжею. Так, на острові Крит, пограбування було настільки добре організовано, що якщо одна банда виявляла брак у паломника цінних речей, останній отримував шматок глини з відбитком пальця ватажка грабіжників. Це дозволяло «щасливцю» уникнути обшуку з боку наступної банди. В той же час вбивства та інші тяжкі злочини траплялись порівняно рідко.

Для того, щоб хоч якось захиститись від розбою, люди подорожували майже виключно вдень, намагаючись об'єднуватись у великі групи. Однак, спільна подорож з незнайомцями могла бути більш ризикованою, оскільки серед мандрівників нерідко траплялися особи далекі не тільки від християнських, але і від звичайних людських чеснот. У XII–XIII ст. карти майже не використовувалися, а ті, що були, показували місцевість дуже спрощено. Мандрівники часто збивалися зі шляху та змушені були довго блукати незнайомою округою, нарешті повертаючись на «загублену» дорогу (Godlewski, Skalski, Mruczyk, 2021, p. 197–198).

Особливо небезпечними були Балканський півострів, Рейнланд (історична область у середній та нижній течії Рейну, розташована в межах сучасної Німеччини)

та Іспанія. Вже за часів імператора Карла Великого гори Альпи були чудовою схованкою для всіляких лиходіїв.

Грабунком займалися не тільки представники «соціальних низів». Не гребували цим і лицарі-розбійники (раубріттери). Банди раубріттерів хазяйнували у гірських районах Баварії, Тіролю, Італії, Шотландії та ін. Не меншу небезпеку становили загони солдатів – найманців (рутьєрів). Особливо небезпечними вони ставали у мирний час. Оскільки їхні «послуги» переставали оплачуватись, колишні вояки починали займатися відвертим грабунком, тероризуючи місцеве населення. Масштаби такої «діяльність» часом набувала загрозливого характеру, що вимагало організації облав із залученням значних військових сил. Так, англійський король Англії Річард Левове Серце (1157–1199) наказав у 1182 році вбити половину роззброєної банди, а решту лиходіїв «помилував», велівши виколоти їм очі.

Справжнім лихом для мандрівників були і митники. Так, відстань між двома німецькими містами, Аахеном до Бонном, складає трохи менше ніж 100 кілометрів. Тільки на цій ділянці для мандрівників було шість зборів: збір герцогу Брабантському за проїзд через село Вайден, збір за проїзд коня в місті Біркесдорф за переправу через річку Рур, збір архієпископу Кельнського за проїзд через село Блацгайм, збір за міст у Модра, річкові збори на Рейні в Кельні та збір за супровід у Бонні для безпеки мандрівників (Bale, 2024, p. 47).

Значна частина паломників подорожувала пішки, іноді навіть босоніж через брак грошей або для самоприниження. Заможніші люди подорожували верхи на конях або, рідше, на возах. Для перевезення великого багажу використовували в'ючних тварин. Між XI і XII ст. набуло поширення використання кінського хомутів та підков, вози вже мали чотири колеса, що дозволяло їм перевозити більше вантажу (Godlewski, Skalski, Mruczyk, 2021, p. 197).

Окрім сухопутних шляхів, для відвідування окремих місцевостей, були також необхідні кораблі (іноді останні свідомо обиралися, як зручніший варіант). Подорож водним шляхом, зазвичай, була дешевшою та швидшою, ніж суходолом. Середній щоденний темп прощ становив 30 км пішки, до 45 км верхи на коні та від 100 до навіть 200 км кораблем (Tandeci, 2015, p. 260). Про те, комфортом морські перевезення не відрізнялись. За свідченнями сучасників, повсякденне життя на борту середньовічної галери було похмурим. Кожна судно була зобов'язана мати kota, який «допомагав контролювати» кількість шкідників, які розмножувалися та метушилися по палубах. Якщо чийсь товар було пошкоджено пацюками через відсутність kota, можна було подати скаргу до судноплавної компанії. Ганс фон Мергенталь, німецький паломник з Венеції до Єрусалиму в 1476 році, писав, як пацюки на борту могли блукати по тілу вночі. Вільям Вей, який подорожував з Венеції до Яффи в 1458 та 1462 роках, запропонував познайомитися з власником корабля, щоб уникнути необхідності залишатися в «спекотних і смердючих» нижніх приміщеннях судна (Bale, 2024, p. 91).

Як вже раніше згадувалось, прощі, тим більш далекі (*peregrinatio maior*) були завжди пов'язані із небезпекою для паломників. Особливо у цьому плані відзначилися хрестові походи (XI–XIII ст.), що стали найбільш екстремальним видом релігійного паломництва. Спричинивши значні людські втрати та винищення багатьох пам'ятників культури вони, в той же час, змінили світогляд людини Середньовіччя, розширили її уявлення про навколишній світ, познайомили з арабською культурою. Здобуття Єрусалиму рицарями-хрестоносцями сприяла новій «хвилі» паломників. Основними європейськими портами, з яких прочани відправлялися у «Святу Землю», були Марсель і Венеція. Особливо значну роль відіграла остання. Венеція викликала

змішані почуття у мандруючих. Місто була переповнена християнськими реліквіями; релігійні святкування були невід'ємною частиною повсякденного життя городян (особливе значення набуло свято Тіла Христового у соборі Святого Марка). В той же час паломники вказували на численні «місця розпусти» та на «...венеціанських жінок, які водночас були владними та одягненими в прозорий одяг, що залишало мало місця для уяви паломників-чоловіків» За словами дослідника: «Це була дивна суміш сакрального простору та міста гріхів» (Stabel & Baatsen, 2018, p. 343).

Венеціанці регулярно організовували 8-10-тижневі поїздки між Венецією та Яффою навесні та восени. Їхня вартість, 40-50 гульденів туди й назад, приблизно вдвічі перевищувала річний дохід будівельника (Strzelczyk, 2007, p. 36).

У пізньому Середньовіччі характер паломництва поступово змінюється. Якщо раніше основними та типовими мотивами прощ до святих місць було бажання отримати благодать через безпосередній контакт з реліквіями то тепер на перший план вийшло бажання здобути індульгенції. Цьому сприяло встановлення папами ювілейних років (спочатку кожні 100 років, з 1475 року кожні 25 років), що призвело до немислимого раніше напливу паломників до Риму з усієї Європи (Strzelczyk, 2007, p. 36).

Проте, незважаючи на численність прочан, починаючи з XIV ст. релігійні паломництва значною мірою втрачають свою високу духовну ідею. Значний відсоток серед учасників тепер становлять особи знатного походження та люди високого майнового статусу. Паломництво починає розглядатися не як певний релігійний обов'язок, а як ознака аристократичного благочестя. Відійшли в минуле часи, про які у своїх «Кентерберійських оповідях» англійський поет Середньовіччя Джеффри Чосер залишив наступні рядки:

«Тоді вервечка чимала прочан
Рушать збереться у краї чужинні,
Там визначній вклонитися святині;
Від дальніх Англії усіх кінців
До Кентербері путівець їх вів,
Святий де мучень дивну силу має
І людям хворощі усі зціляє» (Чосер, 2019, с.63).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В європейській християнській уяві ідея подорожі світом була фундаментальною. Глибока релігійність, властива всьому середньовічному суспільству, сформувала характер та мету одного з видів такої подорожі – паломництва. Виникнувши, як суто духовна потреба людини бачити і фізично відчувати місця життя Спасителя, проща, з часом перетворилась в особливий вид подорожі, де духовні цілі тісно перепліталися із суто світською метою. Зберігаючи зв'язок між різними регіонами континенту, зміцнюючи єдність навколо Римської церкви, сприяючи зростанню чисельності монастирів паломництво, в той же час, підносить економіку регіонів, територією яких проходили шляхи середньовічних «мандрівників за благодаттю». Проте, подорожі, викликані релігійним прагненням, відійшли у минуле разом із середньовіччям. Подорожувати стало більше людей, але паломництво зовсім не було для них метою.

Конфлікт інтересів

Автори не мають потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

ЛІТЕРАТУРА

- Абрамов, В., & Тонкокур, М. (2010). *Історія туризму*: підруч. Харків: ХНАМГ.
- Белоусова, Н., & Безносюк, О. (2021). Розвиток туризму в епоху «Великих географічних відкриттів». У *Туризм і гостинність: досвід і сучасні реалії: колективна монографія* (с.20-36). Київ: Вид-во ФОП Гуляєва В.М.
- Заячук, О., & Брик, С. (2022). *Історія туризму : навч. посіб.* Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича.
- Курціус, Е. (2007). *Європейська література і латинське середньовіччя*. Львів: Літопис.
- Лиман, С., Парфіненко, А., & Посохов, С. (2018). *Історія туризму: навчальний посібник*. Суми: ПФ «Видавництво "Університетська книга"»
- Сем'янчук, П. (2022). Географічні й історичні особливості туристично- рекреаційних мандрів і курортної справи в добу Середньовіччя. *Економіка і суспільство (Електронний журнал)*, 45.
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-82>
- Тканко, Д. (2010). Паломництва до Риму в період між Античністю та Середньовіччям. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 21, 393–403.
- Устименко, Л., & Афанасьєв І. (2023). *Історія туризму : Навч. посіб. 4-те вид., переробл. та допов.* Київ, Алерта.
- Чосер, Д. (2019) *Кентерберійські оповіді*. З середньоанглійської переклав і прокоментував Максим Стріха. У 2-х частинах. Частина I. Львів: Видавництво «Астролябія».
- Bale, A.(2024). *A Travel Guide to the Middle Ages: The World Through Medieval Eyes*. W. W. Norton & Company, New York.
- Classen, A. (2018). Traveling to/in the North During the Middle Ages: The World of Northern Europe in Medieval and Early Modern Travel Narratives. *The Medieval History Journal*, 23.
<https://doi.org/10.1177/0971945819895896>
- Godlewski P, Skalski DT, Mruczyk R. (2021). The dangers of travel – Banditry on the roads in the old days. *Balt J Health Phys Act. 13(Spec.Iss.1)*, 195–214.
- Gostomski, E, & Nowosielski, T. (2019). *Rozwój turystyki międzynarodowej i morskiej: aspekty ekonomiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Lopes, P. (2020). Medieval Travels and the Ensuing Texts as Mirrors of a Society, a Culture, and a World View. *Voyages and Travel Accounts in Historiography and Literature. Volume I: Voyages and Travelogues from Antiquity to the Late Middle Ages. Edited by Boris Stojkovski. Novi Sad and Budapest*, 55–111.
- Mitkowska, A. (2018). Krajobrazy Średnowiecznej Europy. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*. 46, 673–690.
- Samsonowicz, H. (2010). Miasta w społecznej przestrzeni średniowiecza. *Kwartalnik Historyczny*, 4, 5–17.

REFERENCES

- Abramov, V., & Tonkokur, M. (2010). *Istoriia turyzmu: pidruch.* Kharkiv: KhNAMH.
- Bielousova, N., & Beznosiuk, O. (2021). Rozvytok turyzmu v epokhu «Velykykh heografichnykh vidkryttiv». U *Turyzm i hostynnist: dosvid i suchasni realii: kolektyvna monohrafiia* (s.20-36). Kyiv: Vyd-vo FOP Huliiieva V.M.

- Zaiachuk, O., & Bryk, S. (2022). *Istoriia turizmu : navch. posib.* Chernivtsi : Chernivets. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha.
- Kurtsius, E. (2007). *Yevropeiska literatura i latynske serednovichchia.* Lviv: Litopys.
- Lyman, S., Parfinenko, A., & Posokhov, S. (2018). *Istoriia turizmu: navchalnyi posibnyk.* Sumy: PF «Vydavnytstvo “Universytetska knyha”»
- Semianchuk, P. (2022). Heohrafichni y istorychni osoblyvosti turystychno- rekreatsiinykh mandriv i kurortnoi spravy v dobu Serednovichchia. *Ekonomika i suspilstvo (Elektronnyi zhurnal)*, 45.
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-82>
- Tkanko, D. (2010). Palomnytstva do Rymu v period mizh Antychnistiu ta Serednovichchiam. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 21, 393–403.
- Ustymenko, L., & Afanasiev I. (2023). *Istoriia turizmu : Navch. posib.* 4-te vyd., pererobl. ta dopov. Kyiv, Alerta.
- Choser, D. (2019) Kenterberijski opovidi. Z serednoanhliiskoi pereklav i prokomentuvav Maksym Strikha. U 2-kh chastynakh. Chastyna I. Lviv: Vydavnytstvo «Astroliabii».
- Bale, A.(2024). *A Travel Guide to the Middle Ages: The World Through Medieval Eyes.* W. W. Norton & Company, New York.
- Classen, A. (2018). Traveling to/in the North During the Middle Ages: The World of Northern Europe in Medieval and Early Modern Travel Narratives. *The Medieval History Journal*, 23.
<https://doi.org/10.1177/0971945819895896>
- Godlewski P, Skalski DT, Mruczyk R. (2021). The dangers of travel – Banditry on the roads in the old days. *Balt J Health Phys Act.* 13(Spec. Iss. 1), 195–214.
- Gostomski, E, & Nowosielski, T. (2019). *Rozwój turystyki międzynarodowej i morskiej: aspekty ekonomiczne.* Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Lopes, P. (2020). Medieval Travels and the Ensuing Texts as Mirrors of a Society, a Culture, and a World View. *Voyages and Travel Accounts in Historiography and Literature. Volume I: Voyages and Travelogues from Antiquity to the Late Middle Ages.* Edited by Boris Stojkowski. Novi Sad and Budapest, 55–111.
- Mitkowska, A. (2018). Krajobrazy Średowiecznej Europy. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury.* 46, 673–690.
- Samsonowicz, H. (2010). Miasta w społecznej przestrzeni średniowiecza. *Kwartalnik Historyczny*, 4, 5–17.

Дата надходження до редакції 06.12. 2026
Ухвалено до друку 12.12.2025

